

УДК 658.5:330.115:338.242
DOI: 10.31891/2307-5740-2020-280-2-6

ВІВЧАР О. І.
Тернопільський національний економічний університет
ЗЯЙЛИК М. Ф.
Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулю

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ СОЦІОГУМАНІТАРНОЮ КОМПОНЕНТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ У ФОКУСІВ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

У статті досліджено механізм управління соціогуманітарною компонентою економічної безпеки підприємств в сучасних умовах. Обґрунтовано рівні управління соціогуманітарними чинниками економічної безпеки підприємств. Як результат наукових досліджень, ідентифіковано комплекс заходів щодо забезпечення соціогуманітарної компоненти економічної безпеки підприємств.

Ключові слова: організаційна культура підприємств, підприємства мережевих структур, компонента організаційної культури, мейнстрім, вектори розвитку.

VIVCHAR O.
Ternopil National Economic University
ZIAILYK M.
Ivan Puluj Ternopil National Technical University

ORGANIZATIONAL MECHANISM OF MANAGEMENT SOCIO-HUMANITARIAN COMPONENT OF ENSURING ECONOMIC SECURITY AT ENTERPRISES IN FOCUSES CURRENT CHALLENGES AND THREATS

Modern scientific research points to fact that the complex mechanism of management the socio-humanitarian component is a set of different ways purposeful influence of management entities on their activities, on which depends the result of social development at business structures to achieve social policy goals. The article substantiates the organizational mechanism of management the socio-humanitarian component of ensuring the economic security of enterprises, taking into account the influence of factors in the focus modern challenges. It is established that the mechanism of management socio-humanitarian factors of economic security at enterprises is a system of organizational-economic and legal measures to prevent socio-humanitarian and economic threats to enterprises. It is studied that the management of socio-humanitarian factors of economic security of enterprises is considered at the following levels: strategic level - is to eliminate social contradictions or, at least, their localization and weakening; tactical level - is to solve problems related to the elimination of specific types threats or prevent their impact on the socio-humanitarian sphere; operational level - at this level of functioning the mechanism of social security at enterprises should be expressed in the elimination of consequences threats and negative impacts, compensation for damages. It is noted that as a practical mechanism to improve the structure of economic security enterprises in the context of the socio-humanitarian component to identify four vectors: the vector of development; security vector; responsibility vector; vector of pride. It is established that the main priority areas of socio-humanitarian and economic policy in the system of economic security enterprises, aimed at sustainable improvement of incomes and quality life of workers, should be ensuring the competitiveness of national production in the material sphere by improving productivity, improving organizational and technological structure of the national economy.

Key words: economic safety of enterprises, socio-humanitarian factors, management of socio-humanitarian factors, socio-humanitarian component.

В сучасних умовах турбулентності економічних процесів комплексний механізм управління соціогуманітарною компонентою є сукупністю різних за природою способів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на їх діяльність та на фактори й чинники, від яких залежить результат соціального розвитку підприємницьких структур, задля досягнення цілей соціальної політики. Мусимо відзначити, що при цьому залежно від факторів соціогуманітарного управління, які можуть мати економічну, соціальну, організаційну, політичну і правову природу, виокремлюють економічні, мотиваційні, організаційні, політичні, соціогуманітарні та правові механізми, які формуються під впливом права та які мають застосовуватися у комплексі.

Вагомий внесок у дослідження наукової проблематики соціогуманітарної компоненти забезпечення економічної безпеки підприємств досліджують такі вітчизняні науковці, як А. Баланда В. Захарченко, М. Єрмошенко, Е. Лібанова, С. Лисицина, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожкова, М. Флейчук, У. Щурко; зарубіжні дослідники: Д. Бекер, Ч. Волен, С. Гантінгтон, Л. Гончаренко, М. Грондона, І. Ерліх, Р. Інгларт, Л. Коженевські, Р. Латов, Г. Моргентан, Е. Олейников, М. Портер, Дж. Райда, Дж. Свіні, Л. Філіпс, М. Флейчук та ін.

Метою роботи є дослідження організаційного механізму управління соціогуманітарною компонентою забезпечення економічною безпекою підприємств з урахуванням впливу чинників у фокусі сучасних викликів.

В таких умовах функціонування важливим аспектом є формування ефективного організаційно-економічного механізму управління даною науковою проблематикою. Механізм управління соціогуманітарними чинниками економічної безпеки підприємств – це система організаційно-економічних і правових заходів із запобігання соціогуманітарним та економічним загрозам підприємств, що охоплює такі елементи: об'єктивний і всебічний моніторинг економічних процесів підприємств з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз у соціогуманітарній сфері підприємств; вироблення гранично допустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціогуманітарних конфліктів; діяльність держави щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціогуманітарній компоненті підприємств. Як основу механізму забезпечення соціальної безпеки підприємств слід розглядати сукупність об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами і процесами соціогуманітарної компоненти та економічної безпеки підприємств в їхньому саморозвитку, у динаміці.

Щодо цієї проблематики, то слід зазначити, що у структурі механізму управління соціогуманітарної компоненти економічної безпеки підприємств слід виокремити такі підсистеми: підсистема самозабезпечення необхідних параметрів соціальної взаємодії і розвитку підприємств; підсистема державного регулювання стану соціальної безпеки підприємств [2].

Звертаємо увагу на те, що механізм забезпечення економічної безпеки підприємств в контексті соціогуманітарної компоненти здатний ефективно функціонувати лише за виконання належних вимог:

- комплексність, тобто необхідність обліку всіх напрямів і форм прояву відносин, що впливають на стан економічної безпеки підприємств;
- системність, тобто врахування як внутрішніх соціогуманітарних взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх чинників;
- варіантність (альтернативність), тобто виявлення й обґрунтування кількох варіантів розв'язання суперечностей, розрахунку траєкторій соціогуманітарного та економічного розвитку підприємств в межах функціонування єдиного механізму забезпечення економічної безпеки підприємств;
- безумовний пріоритет здійснення заходів, спрямованих на збереження охорони здоров'я, підтримку нормальних умов її існування працівників, одержання науки та культурного розвитку;
- прийнятний соціогуманітарний ризик, тобто реалізація доступних заходів, спрямованих на захист працівників підприємств реального сектора економіки в ринковому середовищі і недопущення подолання граничних ситуацій.

Висловлюємо переконання, що необхідним є розгляд структури соціогуманітарної компоненти, що належать до складу механізму забезпечення економічної безпеки підприємств. Охарактеризуємо основні з них.

1. Моніторинг є інформаційно-аналітичною системою спостережень за динамікою показників соціально-економічної безпеки підприємств, що ведеться в багатьох країнах світу. Однак для України має особливе значення через те, що перехідна економіка характеризується низкою серйозних диспропорцій та суперечностей, гострою нестачею ресурсів і надмірною нестійкістю соціальних показників та соціогуманітарної складової в тому числі. У зв'язку з цим зростають роль і вимоги до підприємств, її об'єктивності, компетентності та масштабності охоплення об'єктів спостереження, якості інформації і тощо.

2. Діяльність щодо запобігання загрозам у соціогуманітарній складовій економічної безпеки підприємств та відшкодування завданих збитків, пов'язаних із перевищенням граничних значень за певними показниками безпеки.

3. Найважливіший структурний елемент механізму забезпечення економічної безпеки підприємств – діяльність підприємницьких структур з виявлення й убезпечення від внутрішніх і зовнішніх загроз для соціогуманітарної сфери [1]. Тому ключова роль держави та підприємств полягає передусім у поданні вектора забезпечення економічної безпеки, системи узгоджених цілей, які б розділялися всіма суб'єктами господарювання як цілі здійснення власної соціогуманітарної та економічної діяльності. Базою таких регулятивних впливів виступає узгодження соціально-економічних інтересів підприємств. У таблиці 1 узгодження інтересів є основою побудови механізму забезпечення соціогуманітарної компоненти економічної безпеки підприємств та його найважливішим принципом. Оцінивши соціальну відповідальність бізнесу в Україні, бачимо, що внесок підприємств у підвищення якості життя місцевого співтовариства й соціально-економічний розвиток територій присутності робиться через соціальні інвестиції та соціальні програми, спрямовані на реалізацію екологічних, оздоровчих, освітніх, культурно-ціннісних, інфраструктурних тощо програм і проєктів, оснащення сучасною медичною технікою місцевих лікарень, підтримку ветеранів та інвалідів, багатодітних сімей, інтернатів і дитячих будинків, фінансування програм комплексного розвитку соціальних програм. Слід відзначити, що для 67 % українських підприємств реалізація соціальних програм і проєктів не є актуальним завданням через дефіцит коштів, а в кожній десятій компанії вважають, що це функція держави, а не бізнесу, а в більшості підприємств відсутні функціональні підрозділи з управління соціогуманітарною відповідальністю, чіткий контроль упровадження програм (заходів) [4]. Тому нагальною проблемою є питання вдосконалення управління соціогуманітарною сферою на підприємствах (табл. 1).

Нині функціонування механізму забезпечення управління соціогуманітарними чинниками економічної безпеки підприємств досить часто розглядається з погляду необхідності забезпечення економічного розвитку як найактуальнішого імперативу соціогуманітарної складової. Зазначимо також, що

механізм забезпечення управління соціогуманітарними чинниками економічної безпеки підприємств розглядають за такими рівнями: Стратегічний рівень полягає у ліквідації соціальних суперечностей або, що найменше, їх локалізації та послабленні. Цей рівень характеризується виробленням системоформуючих соціально-економічних рішень підприємств, що відбиваються в стратегіях, перспективних програмах забезпечення соціальної безпеки та є основою побудови економічної безпеки підприємств. Тактичний рівень полягає у вирішенні завдань, пов'язаних із ліквідацією конкретних видів загроз або запобіганням їх впливу на соціогуманітарну сферу. Охоплює комплекс превентивних заходів щодо зміцнення економічної безпеки підприємств та ефективного управління відповідними складовими. Оперативний рівень – на цьому рівні функціонування механізму забезпечення соціальної безпеки підприємств має знаходити вираження в ліквідації наслідків загроз і негативних впливів, відшкодуванні завданих збитків. Цей рівень містить у собі комплекс оперативних заходів забезпечення економічної безпеки соціогуманітарної сфери підприємницьких структур [5].

Таблиця 1

**Форма участі підприємницьких структур у вирішенні
соціогуманітарних проблем (допускалося до п'яти відповідей), %**

№ з/п	Показник	Відсотки (%)
1.	Розвиток матеріальної бази охорони здоров'я, освіти і науки, культури, спорту	56,6
2.	Створення нових робочих місць	55,8
3.	Грошова і матеріальна допомога представникам найнужденніших соціальних груп – малозабезпеченим, біженцям, переселенцям, безпритульним дітям, інвалідам.	51,1
4.	Надання додаткових соціальних гарантій працівникам своїх підприємств (лікування, дитячі установи тощо)	36,4
5.	Вирішення соціальних проблем регіонів (дороги, водо- і енергопостачання тощо)	35,3
6.	Створення центрів підвищення кваліфікації і перенавчання робітників	33,4
7.	Боротьба з соціальними хворобами (наркоманія, алкоголізм тощо)	31,3
8.	Виплата премій, стипендій талановитим студентам, ученим, діячам мистецтва тощо	30,9
9.	Створення умов для зростання економічної активності населення (кредитування, страхування, банківські послуги тощо)	16,7
10.	Створення умов для зростання економічної активності населення (кредитування, страхування, банківські послуги тощо)	11,4
11.	Скорочення дискримінації у сфері праці	9,1
12.	Підтримка бізнесом соціальних ініціатив громадян і суспільних організацій	6,5
13.	Важко відповісти	1,4

[авторське дослідження]

Вважаємо, що в якості практичного механізму з метою удосконалення структури економічної безпеки підприємств в контексті соціогуманітарної компоненти економічної безпеки підприємств визначити чотири вектори: вектор розвитку – це забезпечення сталого розвитку підприємств, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів соціогуманітарного простору; вектор безпеки – це забезпечення гарантій безпеки держави, підприємств та працівників, захищеності інвестицій і приватної власності; вектор відповідальності – це забезпечення гарантій, що кожен працівник підприємницьких структур, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах; вектор гордості – це забезпечення взаємної поваги та толерантності у виробничо-економічних процесах підприємницьких структур, а також гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт, а також забезпечення у підприємницькій діяльності охорони здоров'я.

Ми можемо припустити думку про те, що забезпечення соціогуманітарної компоненти економічної безпеки підприємств перетворюється у визначальний комплекс заходів, спрямованих на запобігання всього спектру соціогуманітарних загроз економічній безпеці підприємства з погляду стану, поведінки та настроїв працівників; інтенсивне формування достойної заробітної плати як гаранта економічної стабільності на ґрунті розширення адаптаційних можливостей; охорони здоров'я як визначального соціального інституту; державний протекторат прожиткового мінімуму, який би забезпечував працівників споживання на рівні простого відтворення; державні гарантії мінімальних заробітної плати, пенсій, виплат і забезпечення умов їхнього зростання, посилення тенденцій самозабезпечення працівників підприємств високої соціальної мобільності висхідного характеру.

Слід відзначити, що управління соціогуманітарними чинниками, зважаючи на складність, являє собою багаторівневу систему економічної безпеки підприємств взаємопов'язаних механізмів різного характеру. Водночас досить складно виділити будь-які "чисті" однорідні механізми, які не мали б однорідних механізмів іншої природи (наприклад, були лише правовими без ознак мотиваційних, соціогуманітарних чи економічних). В таких умовах функціонування виділення механізмів за принципом однорідності визначається наявністю провідних ознак.

Розвиток соціогуманітарної компоненти економічної безпеки підприємств в нинішніх умовах, на думку вчених економістів, має базуватись передусім на впровадженні в цю сферу інформаційно-комунікативних технологій; модернізації, спрямованої на підвищення продуктивності праці в означеній

сфері; мотивації, що сприяє подоланню негативних явищ; матеріалізації, що сприяють досягненню чітко визначених параметрів і показників соціогуманітарної компоненти; певному світогляді, який забезпечує надання нового бачення цілеспрямованої усвідомленої діяльності всіх складових соціогуманітарної сфери [1].

Досліджуючи дану наукову проблематику, вбачаємо за необхідне зазначити, що до основних пріоритетів соціогуманітарної політики підприємств слід віднести соціальну політику підприємств зі створення умов для реалізації соціального потенціалу працівників; соціальну політику щодо розвитку соціальних відносин; соціальну політику, спрямовану на формування та забезпечення соціальної безпеки працівників. Також звертаємо увагу на те, що організаційно-економічний механізм управління соціогуманітарними чинниками економічної безпеки підприємств становить взаємодію та взаємозв'язок його складових елементів: оцінки, аналізу, управління та контролю за наслідками, що відображають результати соціально-економічної діяльності підприємства через його продуктивність і результативність.

Слід відзначити, що функціонування управління соціогуманітарної компоненти економічної безпеки підприємств дасть змогу підвищити ефективність діяльності підприємств та підняти результативність його функціонування через ефективність його працевитрат, що сприяє збільшенню обсягів виробництва, оптимізації формування витрат, доходів та суб'єкта господарювання, які суттєво підвищують його конкурентну позицію на ринку та забезпечать стабільний майбутній розвиток. Слід зазначити, що дане управління реалізує свої функції за такими напрямками: загальний рівень соціальної безпеки підприємства; продуктивність його функціонування через оцінку соціальної стійкості; результативність функціонування через ефективність працевитрат [3]. На рис. 2 нами сформовано організаційний механізм управління соціогуманітарними чинниками економічної безпеки підприємств.

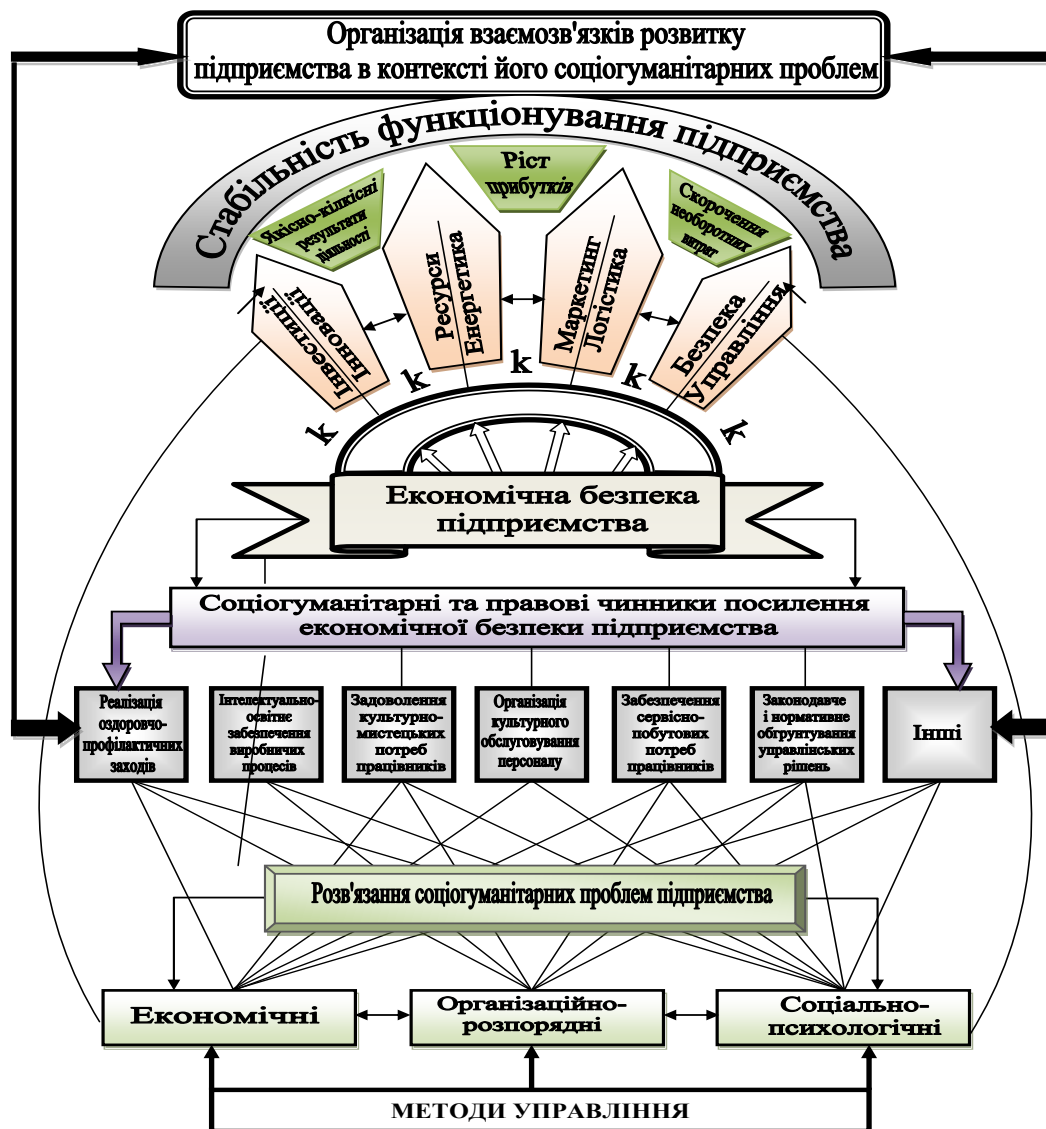

Рис. 2. Організаційний механізм управління соціогуманітарними чинниками економічної безпеки підприємств [авторська розробка]

Згідно з даним рисунком зрозуміло, що «ядром» стабільності функціонування підприємств на основі належного рівня економічної безпеки підприємств є функціонування компонентів інноваційної, інвестиційної, ресурсної, енергетичної, маркетингової, логістичної, безпеки, управління, що призводить до росту прибутків, якісно-кількісних результатів діяльності, скорочення необоротних витрат тощо. Слід відзначити, що в таких умовах на організацію взаємозв'язків розвитку підприємства в контексті його соціогуманітарних проблем мають вплив соціогуманітарні чинники економічної безпеки підприємств на основі реалізації оздоровчо-профілактичних заходів; інтелектуально-освітнього забезпечення виробничих процесів; реалізації культурно-мистецьких потреб працівників; реалізації культурного обслуговування персоналу; забезпеченні сервісно-побутових потреб працівників; законодавче і нормативне обґрунтування управлінських рішень та інші. Неможливо залишити поза увагою той факт, що необхідною умовою ефективного управління соціогуманітарними чинниками економічної безпеки підприємств є застосування економічних, організаційно-розпорядчих та соціально-психологічних методів управління. Таким чином, комплексний механізм управління соціогуманітарними чинниками є сукупністю різних за природою способів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на їх діяльність та на фактори, від яких залежить результат соціального розвитку, задля досягнення цілей соціальної політики.

Акумулюючи вище описане зазначаємо, що пріоритетними напрямками соціогуманітарної та економічної політики в системі економічної безпеки підприємств, спрямованої на стаке підвищення рівня доходів та якості життя працівників, має стати забезпечення конкурентоспроможності національного виробництва підприємств у матеріальній сфері завдяки випереджальному підвищенню продуктивності праці, поліпшенню організаційної та технологічної структури національної економіки.

Висновки. Резюмуючи описане, слід відзначити, що забезпечення соціогуманітарної компоненти економічної безпеки підприємств перетворюється у визначальний комплекс заходів, спрямованих на: запобігання всього спектру соціогуманітарних та економічних загроз економічній безпеці підприємств з погляду стану, поведінки та настроїв працівників; інтенсивне формування достойної заробітної плати як гаранта економічної стабільності на ґрунті розширення адаптаційних можливостей; охорони здоров'я як визначального соціального інституту; державний протекторат прожиткового мінімуму, який би забезпечував громадянам споживання на рівні простого відтворення; державні гарантії мінімальних заробітної плати, пенсій, виплат і забезпечення умов їхнього зростання, посилення тенденцій самозабезпечення працівників підприємств високої соціальної мобільності висхідного характеру.

Література

1. Андрушків Б. М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство : монографія / Андрушків Б. М. – Тернопіль : Тернограф, 2012. – 456 с.
2. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти : монографія / Вівчар О. І. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2018. – 515 с.
3. Куценко В. Парадигма стратегії розвитку соціогуманітарної сфери в контексті глобалізаційних процесів / В. Куценко, Г. Трілленберг // Вісник екон. науки України. – 2013. – № 1 (23).
4. Москаленко С. О. Завдання держави щодо формування єдиного соціогуманітарного простору України в сучасних умовах. URL: http://Documents%20and%20Settings/%20%8B/Downloads/znpnadu_2013_2_3.pdf
5. Трошинський В. П. Соціогуманітарні пріоритети суспільного розвитку України / В. П. Трошинський, В. А. Скуратівський // Вісник НАДУ. – 2013. – № 3. – С. 106–113.

References

1. Andrushkiv B. M. Ekonomichna ta mainova bezpeka pidpriemstva ta pidpriemnytstva. Antyreiderstvo : monohrafiia / Andrushkiv B. M. – Ternopil : Ternohraf, 2012. – 456 s.
2. Vivchar O. I. Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv: sotsiohumanitarni konteksty : monohrafiia / Vivchar O. I. – Ternopil : FOP Palanytsia V. A., 2018. – 515 s.
3. Kutsenko V. Paradyhma stratehii rozvytku sotsiohumanitarnoi sfery v konteksti hlobalizatsiinykh protsesiv / V. Kutsenko, H. Trillenberh // Visnyk ekon. nauky Ukrainy. – 2013. – № 1 (23).
4. Moskalenko S. O. Zavdannia derzhavy shchodo formuvannia yedynoho sotsiohumanitarnoho prostoru Ukrainy v suchasnykh umovakh. URL: http://Documents%20and%20Settings/%20%8B/Downloads/znpnadu_2013_2_3.pdf
5. Troshchynskiy V. P. Sotsiohumanitarni priorytety suspilnoho rozvytku Ukrainy / V. P. Troshchynskiy, V. A. Skurativskiy // Visnyk NADU. – 2013. – № 3. – S. 106–113.

Надійшла / Paper received: 12.04.2020
Надрукована / Paper Printed : 05.05.2020